

VILKA SVENSKAR SPIONERADE FÖR SOVJET UNDER KALLA KRIGET ?

I slutet av förra året avslöjade den engelska tidskriften Spectator, att en av Englands mest uppburna journalister - Richard Gott - under 80-talet varit betald agent för den sovjetiska underrättelsetjänsten. Samtidigt hade han varit anställd på The Guardian, där han under många år varit tongivande och innehaft ledande positioner.

I sin journalistik tog han ställning för tredje världens sk befrielseörelser. Han rapporterade ensidigt om väst-imperialismens övergrepp och gisslade alla tänkbara varianter på kapitalismens ondska. Han försvarade kommunistiska terror-regimer som ex Kambodjas Pol Pot och hyllade Honecker i taggtrådens DDR. Hans kritik mot väst-världen och Storbritanniens styrande politiska eliter var obarmhärtig.

Både för journalister och maktutövande politiker är det självklart att inte ha andra och dolda band - framförallt ekonomiska bindningar - än de lojaliteter som redovisas offentligt. En folkvald politikers mandat bygger på det förtroende han har från sina väljare. Blotta misstanken om att allmänheten förs bakom ljuset om ekonomiska bidrag har tvingat politiker att avgå.

Journalisten utövar också makt genom att via media skapa opinioner. Inte sällan har skribentens penna större genomslagskraft än det inflytande en riksdagsman eller ett statsråd kan utöva. Att en skribent påverkar opinionsbildningen beror på att han av allmänheten uppfattas inte bara som vederhäftig, intelligent och slagfärdig -utan att han i första hand anses som hederlig och pålitlig. En journalists integritet får inte ifrågasättas. Allmänheten får inte misstänka dolda motiv med ekonomisk bakgrund eller att hemliga lojaliteter förändrar ställningstaganden. De åsikter och den verklighet han offentliggör ska grunda sig på det han uppfattar som riktigt och i överensstämmelse med hans egen moral.

När Spectator nu visade, att Richard Gott under flera år och i hemlighet tagit emot pengar från Sovjetunionen, kom hans journalistiska gärning att ses ur ett annorlunda perspektiv. Han tvingades omedelbart att sluta på The Guardian.

Gott förnekade inte de faktiska förhållanden i Spectators anklagelser. Han medgav att han tagit emot pengar av KGB, men tyckte inte att det var så mycket att bråka om. Gott och hans vänner och kollegor har därför i stället inriktat sig på att bagatellisera, förklara och överskylla den pinsamma affären (se ex "Mediekrig om briterernas själ" av Neal Ascherson, DN 23 december 1995).

Spectators avslöjande vinklas som en konspiration för att komma åt de journalister som från vänster kritiskt granskat korruptionsskanaderna i John Majors konservativa regering. Man pekar på att Gott bara tog emot småslantar. Vänligt (?) inställda kollegor till Gott beskriver honom som en fåfång, arrogant och aningslös överklass-fjant som anser sig stå över vanliga moraliska regler och som därför inte förstod innebörden i att ta emot pengar från KGB.

Gott-affären borde också påverka svenska förhållanden. Vi känner väl till de svenska journalister och andra opinionsbildare som under det kalla kriget

offentligt försvarade de kommunistiska diktaturerna eller som överslätande förklarade dess illgärningar. Vi känner också till de personer som gav ett svenskt ansikte för olika befrielseörelser som stod de kommunistiska diktaturerna nära.

Under många år lärde vi känna välmenande och naiva människor bakom en mängd organisationer av front-karaktär som fredsorganisationer och läkare-psykologer-arkitekter etc mot kärnvapen. Dessa drev en opinion som i stort sett överensstämde med dåvarande Sovjetunionens utrikespolitiska intressen. "Nyttiga idioter" var Lenins insiktsfulla benämning på denna typ av personer. Frågan är självklar mot bakgrund av Gott-affären: vilka av dessa diktaturernas mer eller mindre subtila megafoner och apologeter tog också emot pengar i någon form som tack för hjälpen.

Årtiondena efter 1968 präglades av Vietnam-kriget och dess efterdyningar. Den västliga demokratin och dess institutioner föraktades. Avskyn mot USA bidrog till ett uppsving för planekonomi och andra socialistiska idéer. I tongivande kretsar respekterades kommunist-diktaturer. Man översåg ofta med dess terror mot sina egna befolkningar och övergrepp mot andra länder och folk. Några viktiga opinionsbildare och media-figurer gick ännu längre: man kunde framhålla bisarra eller avskyvärda företeelser i dessa diktaturer som något för oss att ta efter. Moskvas utrikespolitik, med sitt stöd till sk befrielseörelser, ansågs vara moraliskt överlägsen.

Andra omständigheter var den svenska socialdemokratins acceptering och lovprisning av sk realiteter, ex Honeckers DDR och Sovjets ockupation av de baltiska staterna, Palmes stöd till den kubanske diktatorn Fidel Castro och även Palmes stöd till Moskvas idé om kärnvapenfria korridorer. En annan komponent var SIDA:s bistånd till Moskvainspirerade diktaturer i den fattiga delen av världen. I botten kunde man ofta hitta en föreställning om att USA och Sovjetunionen ("supermakterna") var lika onda eller att de närmade sig varandra (den sk konvergensteorin), även hos personer som för övrigt inte hade några sympatier för kommunismen.

Så såg det intellektuella och ideologiska klimatet ut i Sverige bland åtskilliga journalister ungefär fram till Olof Palmes död och ibland in i 90-talet. I denna atmosfär omfamnades "progressiva" östdiplomater som vänner och bundsförvanter. En alltför stor del av den svenska eliten inom media, politik och förvaltning öppnade sina dörrar, inte bara i formella sammanhang. Man spelade golf, tennis, seglade och åkte skridskor. Vänskapsband knöts och man umgicks också familjevis. KGB-officerens förstahandsintresse var dock ett helt annat än att ha trevligt: det gällde att mullvada bland godtrogna svenska journalister, politiker, högre statstjänstemän, läkare, företagsledare etc i syfte att rekrytera inflytandeagenter och spioner.

Det är väl känt att många journalister av dignitet utsattes för inviter från öst under denna period. När någon av dessa journalister tillfrågas idag, efter sovjet-systemets sammanbrott, blir svaret oftast att man var väl medveten om öststatsdiplomaternas avsikter och att man inte lät sig duperas. Allra minst tog man emot pengar eller andra gåvor. Och resorna betalade man själv.

Utifrån mina egna erfarenheter under sextiotalets sista år är jag säker på att verkligheten är mer intressant än så. Som 23-årig och nyutexaminerad civilekonom, anställd som utredningssekreterare på ett av departementen och

mitt inne i en politisk radikaliseringsprocess riktning vänster (så småningom blev jag revolutionär marxist - trotskist), utsattes jag själv för rekryteringsförsök av en väl känd charmig, kultiverad och svensktalande sovjetisk diplomat. Mitt intryck var att han var väl hemmastadd i Stockholms opinionsbildande kretsar. Han kände åtminstone ett stort antal journalister.

Hela denna historia, som jag mindes den, har jag på eget initiativ redogjort för inför den svenska säkerhetspolisen. Jag har också för några år sedan i radioprogrammet Godmorgon Världen intervjuats om mina erfarenheter. De var i själva verket ett försök att rekrytera en ung och politiskt naiv statstjänsteman, som också av och till publicerade sig i massmedia och bedömdes kunna få inflytande i framtiden.

Den fråga jag ställt efter mina egna erfarenheter är vilka svenskar som de sovjetiska diplomaterna verkligen lyckades knyta varaktiga kontakter med. Det borde vara av intresse för svensk allmänhet är att få kunskap om, vilka som också gick i KGB:s fälla, blev rekryterade och tog emot pengar genom någon av de kanaler som Moskva använde.

Jag är väl medveten om att det i vårt land inte straffbart för en journalist att göra propaganda för diktaturer eller att uttrycka andra vedervärdiga åsikter - även om man gör det mot betalning. Att vara inflytandeagent är inte ett brott. Det är alltså inte fråga om att vare sig formellt ställa någon inför rätta eller bedriva en McCarthyistisk häxjakt på de som kom att välja fel sida under det kalla kriget. Men å andra sidan bör allmänheten få möjlighet att bilda sig en uppfattning om dessa personers trovärdighet och integritet.

Vi kan mycket väl vara beredda att stryka ett streck över vad som varit, men förutsättningen är då att vi har kunskap om faktiska förhållanden. För att förlåta måste vi veta vad vi förlåter.

Informationen om vilka engelska journalister som tog emot pengar fanns tillgänglig i Moskva för Spectators journalister. Det är inget som hindrar svenska journalister att på liknande sätt få fram uppgifter om svenska mullvadar och inflytandeagenter från arkiven i Moskva och i Berlin och där även samtala med nu arbetslösa och informationståta fd underrättelseagenter.

Men frågan är om det i dag finns någon svensk journalist eller redaktion som är beredd att göra jobbet: att gräva i ett pinsamt förflutet - det rör sig ändå om kollegor. Frågan kan förefalla kränkande mot journalistkåren. Men eftersom någon av de personer som kan bli föremål för undersökningen kan ha inflytelserika positioner i den svenska mediasfären, liksom Richard Gott hade i England, är frågan tyvärr relevant.

I England har Gott-affären redan fått politiska konsekvenser. Parlamentsledamöter och inflytelserika publicister kräver nu att den brittiska säkerhetstjänsten, MI5 och MI6, ska offentliggöra namnen på de engelska journalister som var inflytandeagenter.

Är det rimligt att ställa liknande krav på svenska SÄPO, som troligen sitter

inne med information om misstänkta svenska motsvarigheter till Richard
Gott?

Frågan är komplicerad men offentliggörande av detta material skulle
åtminstone inte skada våra eller andra länders säkerhetspolitiska
intressen,
eftersom det kalla kriget är över. Det är inte rikets säkerhet som skyddas
genom att undanhålla denna information; de som skyddas är de
opinionsbildare
som eventuellt mot betalning spridit KGB:s lögner och desinformerat sina
läsare.

Spectators ledare den 10 december 1994 avslutas med orden: "For once, the
public has the right to know." Det gäller också den svenska allmänheten.

Januari 1995

Bo Kuritzén Leg läkare